

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Рульєв В.А., д.е.н., професор, директор навчально-наукового інституту «Економіки та бізнесу» ТДАТУ,
Когут І.А., асистент, ТДАТУ

В статті розглянуто теоретичні аспекти формування фінансової основи соціально-економічного розвитку регіонів. Проаналізовано діючі підходи до фінансового вирівнювання розвитку територій, визначено їх переваги та недоліки. Запропоновано власне бачення підходів до збалансування доходів та видатків бюджетів регіонів.

Ключові слова: регіон, місцеві бюджети, міжбюджетні відносини, доходи, трансфери.

ВСТУП

Активний розвиток ринкових відносин в Україні вимагає перегляду та удосконалення процесу державного управління соціально-економічним розвитком країни. Важливою складовою реформування вітчизняної економіки є проведення змін у регіональному процесі управління фінансовими потоками з врахуванням сучасних теоретичних основ даного процесу.

Дослідженням проблем формування та використання фінансових ресурсів регіону присвятили свої праці вітчизняні вчені: О. Кириленко [10], Ц. Огонь [11], С. Слухай [14], О. Сунцова [16], С. Юрій [17], В. Швець [18] та інші. Проте, сьогодні бракує ґрунтовного дослідження процесів формування, розподілу та використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, що спрямовуються на соціально-економічний розвиток регіонів, нечітко визначені теоретичні основи здійснення зазначених процесів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є дослідження сфери матеріально-фінансової збалансованості потоків соціально-економічного розвитку регіонів.

РЕЗУЛЬТАТИ

У Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» [5, ст. 1] вперше у вітчизняному законодавстві дано тлумачення терміну «регіон», під яким у Законі розуміється територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя, яке у свою чергу дає можливість зазначити, що саме на регіональному рівні відбувається реалізація пріоритетних завдань розвитку країни, і від того, наскільки вдалими й ефективними будуть ці результати, залежать показники економічного розвитку держави.

Одним із головних індикаторів економічного розвитку регіону є обсяги доходної та видаткової частини місцевих бюджетів.

В Україні, згідно з Бюджетним кодексом [1, с. 10], місцевими визнаються бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування (бюджети міст районного значення, сіл, селищ чи їх об'єднань). Наявність місцевих бюджетів закріплює фінансову самостійність органів місцевого самоврядування, яка визначається як «незалежність їх від загальнодержавних органів влади у прийнятті певних рішень щодо місцевих проблем і забезпечення для їх вирішення відповідними коштами» [10], що передбачено Конституцією [6, ст. 140] та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 27.05.97 р. [4].

Зокрема, у Законі України «Про місцеве самоврядування» [4] визначена основа фінансової самостійності місцевих бюджетів, яка гарантується:

- правом розпорядження комунальним майном (ст. 60);
- правом самостійно розробляти, затверджувати і виконувати місцеві бюджети (ст. 61, п. 1);
- власними і закріпленими за ними на стабільній основі загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів (ст. 61, п. 4);
- правом утворювати цільові фонди, які є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету (ст. 68);
- правом встановлювати місцеві податки і збори та величини їх ставок у межах, визначених законодавством та запроваджувати місцеві податки і збори на засадах добровільного самооподаткування (ст. 67, п. 1, п. 2);
- правом випускати місцеві позики, лотереї, цінні папери та отримувати позички з інших бюджетів на покриття тимчасових касових розривів з їх погашенням до кінця бюджетного року, а також отримувати кредити у банківських установах (ст. 70, п. 1);
- правом створювати комунальні кредити та інші фінансово-кредитні установи, виступати гарантами кредитів підприємств установ та організацій, що належать до комунальної власності, розміщувати належні їм кошти у банках, отримувати відсотки від їх доходів із зарахуванням до доходів місцевих бюджетів (ст. 70, п. 2).

Як зазначають провідні науковці в галузі місцевих фінансів зокрема О.П. Кириленко [10] сучасні реалії свідчать про те, що вирішальне значення для забезпечення матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування у більшості випадків мають доходи місцевих бюджетів. Це пояснюється тим, що: об'єкти комунальної, а також спільної власності, переважно належать до невиробничої сфери, вони не дають значних надходжень коштів до органів місцевого самоврядування, а є неприбутковими організаціями і, як правило, перебувають на повному, а іноді — частковому, утриманні за рахунок коштів місцевих бюджетів».

Право створювати цільові і валютні фонди, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетами, що гарантує, як вже зазначалось раніше, ст. 68 Закону України «Про місцеве самоврядування» [4] забороняється Бюджетним кодексом України [1, ст. 13. п. 8], прийнятим 21 червня 2001 року, що «спричинено численними порушеннями у формуванні позабюджетних фондів, передаванням до них коштів, які мають надходити до місцевих бюджетів, відсутністю дієвого контролю за використанням цих фондів» [10, с. 141].

Стаття 16 Бюджетного кодексу України [1] обмежує право органів місцевого самоврядування на здійснення запозичень, а саме, зазначає, що виключно Верховна Рада Автономної Республіки Крим та міські ради мають право здійснювати внутрішні запозичення. Зовнішні запозичення можуть здійснювати лише міські ради міст з чисельністю населення понад вісімсот тисяч мешканців за офіційними даними державної статистики на час ухвалення рішення про здійснення запозичень. Загалом, місцеві позики не набули в Україні широкого розповсюдження. Серед основних причин, що їх виділяють провідні науковці можна зазначити:

- відсутність реальної і мобільної, щодо конвертації у грошові засоби, застави для муніципальних цінних паперів, оскільки невизначеність правових відносин щодо володіння землею та іншими природними ресурсами не дає підстави для розгляду таких об'єктів як важливої умови функціонування органів місцевого самоврядування на засадах фінансової незалежності;
- нерозвиненість інфраструктури фондового ринку;
- неврегульованість правових та організаційних процедур розміщення та обігу місцевих позик;
- невизначеність механізмів повернення вкладених населенням коштів у випадках фінансової неспроможності органів, які випустили позики;
- відсутність вільних коштів у підприємницьких структур і населення;
- недовіра до державних цінних паперів.

Отже, на основі вище зазначеного, робимо висновок, що на даному етапі розвитку місцевого самоврядування реальною основою їх фінансової самостійності та забезпечення соціально-економічного розвитку є доходи місцевих бюджетів.

Природною умовою впливу на соціально-економічний розвиток регіону і його відтворювальні процеси є фінансова збалансованість доходів та видатків місцевих бюджетів. Досягнення збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, можливе за умов зміни підходів до розподілу і перерозподілу фінансових потоків між центром і регіонами [17, с. 78], які забезпечують такий стан платоспроможності органів місцевого самоврядування, з урахуванням балансу доходів і видатків місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів, що не порушує порогові значення індикаторів фінансової безпеки держави [17, с. 480, 488].

Фінансова безпека — порівняно нова і надзвичайно широка за своїм змістом категорія, яка протягом останніх років активно досліджується у вітчизняній економічній літературі. За визначенням, яке надається у Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженій наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 №60 [9] фінансова безпека — це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання. Фінансова безпека, у свою чергу, має певні складові, зокрема виділяється бюджетна безпека, яка характеризується як стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів. Цією ж Методикою визначені індикатори та порогові значення індикаторів стану фінансової безпеки України, які запроваджені з метою моніторингу та контролю фінансового розвитку держави, що наведені в табл. 1.

Певні досягнення державної політики щодо управління фінансовими ризиками не трансформувалися на регіональну політику. У нормативних документах, що визначають регіональну політику, а це Концепція державної регіональної політики [7], Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р. [3] не містяться положення, що зобов'язують відстежувати і вживати заходи по попередженню і усуненню фінансових ризиків. Але це не провина регіонів. Не дивлячись на те, що вони є головними об'єктами формування фінансових загроз національній безпеці, кожен з них навіть не знає своєї вагомості у формуванні цих загроз.

Бюджетний кодекс України [1] та закони про Державний бюджет України останніх років містять окремі положення, які регламентують бюджетну збалансованість і безпосередньо стосуються фінансової дисципліни органів місцевого самоврядування, до яких належать: недопущення дефіциту місцевих бюджетів (за винятком бюджету Автономної Республіки Крим і міських бюджетів); допущення дефіциту бюджету автономної Республіки Крим лише у частині бюджету розвитку [1].

Таблиця 1

Індикатори та порогові значення індикаторів стану фінансової безпеки України *

Індикатор, одиниця виміру	Порогові значення
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	Не більше 30
Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	Не більше 30
Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	Не більше 30
Відношення дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	Не більше 5
Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	Не більше 10-15
Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу між регіонами України, %	Не більше 20-30

* джерело [9]

Перераховані норми стосуються питань збалансування бюджетів та обмеження деяких джерел фінансування, а також заходів щодо дотримання затверджених показників бюджетного балансу протягом бюджетного року. Однак вони не відповідають вимогам Європейського Союзу, оскільки не забезпечують попередження ухилень від жорстких бюджетних обмежень, нічого не говорять про контроль і санкції за недотримання бюджетних вимог [17, с. 210]. Крім того, на даному етапі розвитку бюджетної системи збалансованість бюджету поки що досягається лише завдяки трансфертам, що надаються місцевим бюджетам у вигляді дотацій, субсидій та субвенцій. Останні носять цільовий характер та обмежують права органів місцевого самоврядування на визначення напрямів використання коштів. Крім того, збалансування бюджетів за рахунок державних трансфертів призводить до свідомого зменшення потреби забезпеченості регіону фінансовими ресурсами, що призводить до недофінансування соціальних та економічних потреб регіону.

Як зазначає Н.В. Старостенко [15, с. 41] важливі економічні і фінансові результати зусиль місцевих органів влади з поліпшення фінансової ситуації в адміністративно-територіальних одиницях, зокрема, підвищення зайнятості, зростання обсягів заробітної плати, а отже, і податку з доходів фізичних осіб, що надходить до місцевих бюджетів, приводить до зниження дотацій вирівнювання, які надаються з державного бюджету (або ж збільшення коштів, що мають бути перераховані з місцевого бюджету до державного). це відбувається у наслідок того, що позитивні і негативні трансферти місцевим бюджетам розраховуються за однією і тією формулою [13]:

$$T_i = a_i (V_i - D_i), \quad (1)$$

де T_i — дотація вирівнювання; a_i — коефіцієнт вирівнювання; V_i — розрахунковий обсяг показника видатків; D_i — прогнозний показник обсягу доходів (кошик доходів).

Позитивну оцінку зазначеній формулі надають Р.В. Шинкаренко та О.А. Волошина [19, с. 29]. Вони виділяють три основні причини, чому розподіл коштів на основі чіткої і стабільної формули є кращими, ніж рішення про розподіл фінансування на основі суб'єктивних суджень експертів та посадових осіб, що представляють державну адміністрацію:

- по-перше, якщо формула є достатньо стабільною і доведена до відома заздалегідь, то це дозволяє використовувати принцип довготермінового планування і допомагає приймати раціональні рішення використання бюджету на місцевому рівні;

- по-друге, розподіл фінансування на основі формули допомагає уникнути звинувачень щодо політичних чи особистих мотивів, які б стояли за рішеннями про розподіл коштів;

- по-третє, значно підвищується ступінь прозорості управлінських рішень.

Однак, недосконалість розрахунку розміру дотацій вирівнювання відмічають, як науковці, так і посадовці [15, с. 41, 18, с. 23-31, 2, с. 9-15], зазначаючи, що згідно з цією формулою:

- перевищення доходів бюджетів над витратами призводить до збільшення вилучень до державного бюджету. Відбувається «ефект заміщення», оскільки місцевим органам влади немає сенсу прагнути до збільшення доходів у зв'язку з тим, що приріст фактичних доходів місцевих бюджетів враховується при розрахунку трансфертів.

- відсутня зацікавленість місцевих органів влади у нарощуванні дохідної бази у своїх регіонах (регіони-реципієнти розраховують на дотаційну підтримку у разі недостатності коштів, зібраних на території цих регіонів, регіони-донори намагаються занизити податковий потенціал, оскільки збільшення доходів призведе до додаткового їх вилучення);

- виникає регіональний сепаратизм;

- об'єктивне фінансування економіки регіону або її пріоритетних секторів є неможливим;

- діюча систем надання дотацій та субвенцій, немає ніякого відношення до вирівнювання територій в економічному та соціальному розрізах, оскільки кошти, які виділяються спрямовуються виключно на фінансове забезпечення мінімальних поточних видатків місцевих бюджетів.

С.В. Слухай та О.В. Гончаренко [14, с. 63-72], взагалі стверджують про нераціональність заміни розщеплення з фіксованими нормативами податків дотаціями вирівнювання, оскільки посилює залежність економічного розвитку регіонів від центральної влади.

Отже, на нашу думку, стабільність умов фінансового забезпечення розвитку територій, яка запроваджується формулою, є безумовно великим досягненням, але не є умовою, що сприятиме саме розвитку територій, їх розширеному відтворенню. Підходи, що лежать в основі формульного розрахунку, виховують у регіонів утриманські настрої та небажання зміцнювати та нарощувати власний фінансовий потенціал. Тому, в цьому сенсі, поняття стабільності не є безумовно позитивним моментом у вирішенні питань міжбюджетних відносин. Треба «змістити акценти з вирівнювання умов життя населення різних регіонів шляхом перерозподілу коштів через державний бюджет на механізми, котрі підвищать інтерес регіонів» [14, с. 69].

Ц.Г. Огонь [11; 12, с. 19-28], досліджуючи теорію та практику функціонування конституційних зобов'язань та фінансових можливостей і напрацювання засад досягнення оптимальності у процесі надання суспільних благ та послуг за рахунок доходів бюджету пропонує для розгляду філософію фінансової стабільності за формою «зобов'язання — доходи — суспільні блага — видатки» як вихідну основу у побудові стратегії збалансованого розвитку зобов'язань і доходів бюджету з метою підвищення ефективності надання суспільних благ та послуг у період трансформаційних змін, а досягти балансу бюджету можна за рахунок провадження бюджетної політики, яка б оптимально поєднувала інтереси суспільства, окремих територій, підприємств та громадян, через оцінку критеріїв економічної ефективності й достатку усіх та кожного. Це досягається за умови реалізації принципу поєднання фінансової достатності та соціально-економічної ефективності. За таких обставин Ц.Г. Огонь [12, с. 28] звертає увагу «на необхідність досягнення узгодженості бюджетної та податкової політики у процесі формування, використання і відтворення бюджетних коштів, а також розроблення бюджетної стратегії та визначення ролі і завдань доходів бюджету щодо забезпечення виконання зобов'язань у перспективі».

Тому виникає необхідність створити умови, що активізують процес економічного зростання і максимального використання «ефекту його поширення», що передбачає «реформування усієї системи фінансів, а особливо механізмів фінансового вирівнювання» [18, с. 27].

Індекс відносної податкоспроможності, що використовується в розрахунках не стимулює місцеві органи влади докладати більших зусиль зі збору податків, оскільки в майбутньому це приведе до його зростання, тому, на нашу думку, реалізація *фінансового вирівнювання територій*, має спиратися на певну, чітку та загальну для всіх методику визначення необхідного обсягу додаткових централізованих коштів, які надійдуть на місця, в основі якої буде використання потенційно можливих надходжень доходів на певній території — податковий потенціал. Про необхідність визначення податкового потенціалу територій останнім часом заявляють у своїх працях С.В. Слухай, О.В. Гончаренко [14], О.П. Сунцова [16].

Вперше спробував поєднати такі поняття як виробничий та податковий потенціал регіону, з метою оптимізування системи міжбюджетного вирівнювання, канадський економіст Р. Брід у 1990 р. [20]. Американські вчені також переймалися цією багатогранною проблемою. Так, Р. Бродвей у 1998 р. [21] вперше запропонував побудувати систему міжбюджетного вирівнювання на основі розрахунків потенціалу регіону і таким чином її оптимізувати.

На сьогодні весь спектр поглядів вітчизняних та зарубіжних дослідників відносно сутності поняття податковий потенціал можна узагальнити як: максимально можливу величину податкових надходжень, розраховану з урахуванням розміру оподатковуваної бази, діючих ставок і порядку нарахування податків; очікуваний об'єм доходів, який може бути зібраний на визначеній території; максимально можливу суму нарахувань податків в умовах діючого податкового законодавства.

Сунцова О.О. [16] пропонує замість показника податкового потенціалу використовувати термін фінансова ємність регіону, який може бути визначено як потенційну спроможність органу місцевого самоврядування профінансувати стандартний кошик публічних витрат без надання трансфертів з центрального бюджету лише за рахунок своїх власних джерел.

Інші представники фінансової школи вважають, що трактування поняття податковий потенціал залежить від обраної методики оцінки даного потенціалу, які ми систематизували у табл. 2. Їх узагальнення та аналіз дає можливість зазначити, що податковий потенціал регіонів є своєрідним показником для центрального уряду, що демонструє всі наявні фінансові ресурси регіону, визначення яких є необхідним для створення об'єктивної та прозорої системи міжбюджетних відносин.

Застосування на практиці будь-якого існуючого методу визначення податкового потенціалу потребує володіння певним масивом інформації, і чим реалістичніші дані можна отримати в результаті застосування певної методики, тим більшим об'ємом інформації повинні володіти місцеві фінансові органи. З цих позицій, на нашу думку, найбільш прийнятним є адитивний метод оцінки податкового потенціалу. Крім того, формула розрахунку податкового потенціалу за цим методом може легко трансформуватися у формулу розрахунку податкового потенціалу місцевих бюджетів з використанням коефіцієнтів розділення податкових баз між державним, регіональним та місцевими бюджетами, який в свою чергу показує перерозподіл податків між рівнями бюджетної системи країни.

Запропонований підхід до визначення податкового потенціалу урахує систему показників, що впливають на величину податкових доходів бюджету, і може дозволити ефективно організовувати систему управління податковими ресурсами регіону в об'єктивній залежності від показників діяльності реального сектора економіки.

Існуючі підходи до оцінки податкового потенціалу регіонів *

Метод	Оцінка
Метод оцінки податкового потенціалу заснований на фактично зібраних податкових доходах	Сума фактично зібраних податкових доходів за минулий період відрізняється від розміру податкового потенціалу на величину неефективно використаних економічних ресурсів, та являє собою лише реалізовану частину податкового потенціалу. Таким чином, даний підхід не враховує різницю між розміром фактичних надходжень податкових доходів та потенційно можливими доходами, використання яких пов'язано з реалізацією властивостей територій генерувати податкові доходи.
Метод репрезентативної податкової ставки	Оцінка потенціалу проводиться з позицій, що наявна податкова база певної території використовується з середньою по регіону ефективністю. Це означає, що різниця в рівні ефективності використання податкових баз не враховується при оцінці податкового потенціалу і не є величиною, що корегує можливості територій по акумулюванню податкових доходів. Оскільки даний метод не враховує індивідуальних особливостей територій його використання не є ефективним та доцільним.
Метод заснований на розрахунку агрегованого показника (показника доданої вартості)	Даний метод більше придатний для цілей регулювання міжбюджетних відносин і не дозволяє забезпечити реалізацію задач, що стоять перед фінансовими органами місцевих адміністрацій в області бюджетного планування.
Адитивний метод	Дозволяє розкрити специфічні особливості формування та розміщення податкових баз по кожному податку. Податковий потенціал тієї чи іншої території дорівнює сумі потенціалів по окремому виду податку (на нашу думку найбільш прийнятний).

* Складено на основі джерела [8, с. 50-58]

За результатами розрахунків потенційно можливих надходжень від податку на доходи фізичних осіб у Запорізькому регіоні, за допомогою адитивного методу різниця між фактичними надходженнями (1360,20 млн. грн), акумульованими у 2007 році, та потенційно можливими (1832,77 млн. грн) становила 472,57 млн. грн. За результатами розрахунків адитивним методом потенційна сума надходжень від єдиного податку, що сплачують суб'єкти підприємницької діяльності — юридичні особи до місцевого бюджету становить 174,68 млн. грн., при фактичних розмірах надходжень 24,80 млн. грн. Узагальнюючи податковий потенціал розрахований за податком з доходів фізичних осіб, єдиним податком, податком на прибуток підприємств, і порівнюючи з фактично акумульованими сумами надходжень, виходить, що потенційно можливі розміри акумулювання перевищують фактичні майже на 53,23% (рис. 1).

Сума, млн. грн.

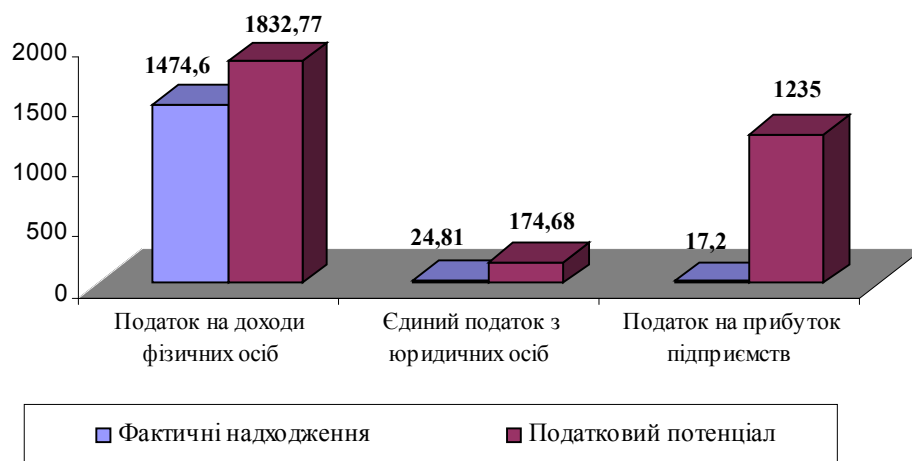

Рис. 1. Потенційно можливі та фактичні суми надходжень від податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку, податку на прибуток підприємств у 2007 році

Зазначений розрахунок сукупного податкового потенціалу територій можна використовувати при розрахунках показників фінансового вирівнювання розвитку територій. Таким чином, алгоритм визначення обсягу дотації вирівнювання місцевим бюджетам буде обчислюватися за формулою:

$$T = \sum_{i=1}^m \overline{\text{ПП}}_i - 3\text{П}, \quad (2)$$

де T — дотація вирівнювання; ПП — сукупний податковий потенціал території; 3П — загальна потреба у фінансових ресурсах місцевих бюджетів.

ВИСНОВКИ

Зазначений підхід до розрахунку дотацій вирівнювання ставить питання про доцільність його застосування, оскільки мова йде про потенційні джерела надходжень, які можуть не відповідати фактично зібраним. За цих умов поділяємо думку науковців, які говорять про необхідність проведення податкової паспортизації регіонів, яка дасть можливість встановити відповідальність за невикористання податкового потенціалу і ліквідує утриманські настрої. Однак, для того, щоб забезпечити об'єктивність розрахованого показника податкового потенціалу необхідно провести великий масив роботи з обліку та контролю об'єктів оподаткування, виникає необхідність розробки нормативно-правових актів, що регулюють питання інформаційної взаємодії фінансових органів місцевих адміністрацій та податкових інспекцій. Останнім, в свою чергу, необхідно надавати інформацію по структурі податкових баз, провести роботу по виведенню об'єктів оподаткування із сектору тіньової економіки, що дасть можливість ефективно управляти фінансовими потоками регіонів в умовах підвищення їх самостійності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетний кодекс України / Верховна рада України. — Х.: ТОВ «Одісей», 2008. — 104 с.
2. Буковинський С.А. Зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування як чинник економічного зростання / С.А. Буковинський. // Вісник НБУ. — 2007. — №2. — С. 9-15.
3. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. №1001 // Офіційний вісник України. — 2006. — №30. — Ст. 2131. — С. 36-78.
4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. №280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — №24. — 170 с.
5. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 року №2850-IV [Електронний ресурс] / режим доступу: [www/minfin.gov.ua](http://www.minfin.gov.ua).
6. Конституція України. Затверджена ВРУ 28.06.96 №254/96-ВР. // Відомості ВРУ. — 1996. — №30. — С. 141.
7. Концепції державної регіональної політики. Затверджена указом Президента від 25 травня 2001 року №341 [Електронний ресурс] / режим доступу: [www/minfin.gov.ua](http://www.minfin.gov.ua)
8. Менькова Н. Методология оценки налогового потенциала муниципальных образований в условиях реализации мероприятий в сфере бюджетного планирования / Н. Менькова. // Муниципальная экономика. — 2006. — №4. — С. 50-58.
9. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Затверджена Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс] / режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738
10. Місцеві фінанси: Підручник / [О. Р. Квасовський, А. В. Лучка, Б. С. Малиняк та інші] / За ред. О.П. Кириленко. — К.: Знання, 2006. — 677с.
11. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету України: теорія та практика: [Монографія] / Ц.Г. Огонь. — К.: КНТЕУ, 2003. — 580 с.
12. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету як домінанта фінансової стабільності держави / Ц.Г.Огонь // Фінанси України. — 2005. — №6. — С. 19-28.
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.2001 №1195 «Про затвердження Формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання, субвенцій та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним бюджетом та місцевими бюджетами» (зі змінами та доповненнями на 14.09.2002 р.).
14. Слухай С.В. Удосконалення формування доходів місцевих бюджетів в Україні / С.В. Слухай, О.В. Гончаренко. // Фінанси України. — 2007. — №8. — С. 63-72.
15. Старостенко Н.В. Методология формирования межбюджетных трансфертов / Н.В. Старостенко // Фінанси України. — 2005. — С. 39-44.
16. Сунцова О.О. Фіскальна ємність регіонів як основа системи міжбюджетних відносин / О.О. Сунцова // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — №2 (68). — С. 137-144.
17. Фінанси: Підручник / [за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова]. — К.: Знання, 2008. — 611 с.
18. Швець В.Я. Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних відносин / В.Я. Швець // Фінанси України. — 2005. — №3. — С. 23-31.
19. Шинкаренко Р.В. Ефективний розподіл коштів між державним і місцевим бюджетом / Р.В. Шинкаренко, О.А. Волошина // Економіка і регіон. — 2006. — №3 (10). — С. 27-30.
20. Bird R.M., Slack E. Equalization: The Representative Tax System Revised / R.M. Bird, E. Slack. // Canadian Tax Journal. — 1990. — Vol. 38.-4. — P. 913-927.
21. Boadway R.W. The Economics of Equalisation: An Overview / Boadway R.W., Hobson P.A.R. (eds) Equalization: Its Contribution to Canadas Economic and Fiscal Progress. — John Deutsch Institute for The Study of Economic Policy, Canada, 1998.